

az ifjúsági mozgalmak még mindig nem egészségesek teljesen, egynémelyik túlságosan „szabadelvű“ s ez állandóan azt a látszatot kelti, mintha a nemzetközi szocializmus kitátott oroszlányszáját nem venné észre, egy másik, hogy a szociális problémák kizárólagossá tételével elfeledkeznek az egységes magyar államkoncepcióról, a legtöbbször pedig hiányzik az a lélek, amelyet R a v a s z László *meliorizmusnak* nevez. Annyira megrészegeedett (és ez érthető is) az ifjúság az eléje táruló problémáktól és hibáktól, hogy lelki újjászületés hangoztatása sokak szemében csak gyerekes kíváncsolomnak tűnik. A „haladó“ iránynak egyrésze pedig csak zavarral telíti a fiatalság eszmevilágát. Tudás nélkül hangoztat oly gondolatokat, amelyeket meg kell tárgyalni. Utóbb azonban okos és céltudatos jeleit is látjuk a munkának s ez biztatást ad a tisztulásra (*Wesselényi Reformklub*).

Az ifjúság mai forrongása oly egyetemes, s oly nagyarányú, hogy e sorok írójának, aki ennek a fiatal nemzedéknek tagja, szinte nehezebbre esett kihámozni a sok törekvés közül a legjellemzőbbeket. Az ifjúságnak ezt a periódusát csak súlyosbítják a nem tényeken alapuló támadások és viták. Néha nem tudja, hogy mit gondoljon önmagáról. Csak egy esetre szeretnék rámutatni. C s á s z á r Elemér legutóbb M é c s Lászlót *hazaárulással* vádolta meg.¹⁾ Mit szóljon ehhez a fiatalság egyrésze, amely túlhaladta A d y t is, M é c s Lászlót is? Így C s á s z á r Elemér mértéke szerint rossz indulatú nemzetgyilkosnak kellene éreznie magát. . . . Régi hibánk, hogy mindenkinek saját, külön, patentírozott hazafiúi s népmegváltó tervei vannak. S a más úton haladó hazaáruló. Bűnös, aki ezzel a gyűlölettel indul hazát menteni, de bűnös az is, aki tudomást sem véve az új nemzedék törekvéseiről, ezáltal saját fiai előtt zárja be a magyar jövő kapuját. Az ifjúság azonban *nem* megértést kér, hanem kritikát. Az idősebb nemzedék sok tapasztalattal átszűrte és egy évtizede nélkülözött jóindulatú bírálatát.²⁾

(Budapest.)

Aradi Zsolt.

MÉG EGYSZER NEOKONZERVATIVIZMUS.

Oly régi igazság, hogy az idealizmust bölcsészetben, vallásban is tagadták, vagy legalább nem bírták kialakítani a tudósok igen soká még, mikor a költészetben régen vallották már. Erdélyi János, *Tanulmányok* 1890: 152.

A Széphalom mult évfolyamának egyik cikkéhez — *Neo-Konzervativizmus avagy mire megvénülünk* (1929: 274) két hozzászólás jelent meg két szakavatott irodalomtudós részéről. Örömmel konstatáljuk, hogy mindkét hozzászólás lényegében megegyezik a *Széphalom* tanulmányával, amennyiben mindkettő figyelemre és följegyzésre méltó ténynek ismeri el azt a körülményt, hogy a kilencvenes évek modern nemzedéke mai tevékenységével letért az irodalmi liberalizmus útvjáról.

Az első hozzászólást, amelyből az alábbi részletet közöljük, Földi Mihály írta (Nyugat 1929: 690):

¹⁾ V. ö. *Széphalom* 1929: 271.

²⁾ A kérdés tárgyalását jövő számunkban — B e r d a József és J o ó Tibor hozzászólásaival — folytatjuk. Szerk.

Kaptam Szegedről egy érdekes füzetet. Különnyomat a *Széphalom-ból, Neokonzervativizmus avagy mire megvénülünk . . .*

. . . a glosszák érdekesek és finomak. De mit tudunk meg belőlük? Hogy P a p Ferenc és C s á s z á r Elemér húsz-huszonöt évvel ezelőtt más-kép gondolkodott, mint ma? Hogy akkor modernek, megértők, liberálisok voltak, míg ma konzervatívok és . . . ?

Itt az „és“ után lehet megállni egy pillanatra. Nem feltétlenül értékesebb az egy-gondolatú ember a több-gondolatúnál. Megeshetik a legbecsületesebb, legokosabb, legmélyebb emberrel is, hogy egy élet folyamán nagy külső és belső megrázkódtatások következtében vagy a természetes fejlődés során átalakul. Egyformán hinni tudok a modern és liberális fiatal írónak és a konzervatív idősebb írónak, kritikusnak. Akkor abban hitt, most ebben. De higgyen és küzdjön meggyőződéséért és . . . itt jön az, ami előtt az imént megálltunk: legyen konzervatív korában is oly megértő mások meggyőződésével szemben, mint volt liberális korában, vagy mint most az elmúlt életével szemben.

A hangra esik a hangsúly.

Hiszek a megváltozás hitében, de hitet kérek a változótól a hitnek.

Mert túl P a p Ferencen és C s á s z á r Eleméren jobb- és baloldalon is túlságosan elszaporodtak az új, az ifjú Pap Ferencek és Császárok. Elszaporodtak? Túltesznek rajtuk. Hangosak, türelmetlenek, támadók, durvák, sokszor ízléstelenek. Az egyiknek nem író az, aki szomorú, a másik hallott valamit például a freudizmusról harangozni s minden lélektani fordulatban „tudatalattiságot“ szimatol; a harmadik rendőrségért kiabál, ha egy csók erősebben csattan egy novellácskában; a negyedik üldözi az állítólagos vallástalanságot s az egyház védőjének tekint magát; az ötödik hiányolja a szociális gondolatot, a hatodik a vallásit, a hetedik a nemzetit, a nyolcadik . . . minék ez a hang, ez a hangosság, ez az apodiktikusság, ez a megfellebbezhetetlenség, ez a fogadatlan prókátorság, ez a düh . . . mért ne nevezhetnék én, ha ő szomorú, mért ne lehetnék én szomorú, ha ő víg . . . amikor megértés és hit nélkül nincs jó irodalom s amikor tanulni is lehet mindenféle pártállású Pap és Császár, sőt pap és császár multjából, jelenéből, jövőjéből s amikor úgy is tudjuk, hogy az igazi világnézet épp úgy nélkülözhetetlen és majdnem láthatatlan és mégis mindig jelenlevő az igazi alkotásnál, mint a fény a színek születésénél.

Ezekhez az okos megjegyzésekhez igazán nincs semmi hozzátenni valónk. Nyilvánvaló, hogy a *meggyőződés* belső melege minden elfogultságot expiál. Csak a stréber bűnös, ha egyoldalú. De akinek tényleg van művészi hitvallása, akinek tényleg élménye volt egy irodalmi irányú küzdelmes éve, *grandeur et décadence*-a, aki szereti, nemcsak tudja és skatulyázza az irodalmat, akinek van esztétikai világnézete (mily bitang lett e név a közelmúlt harcaiban!): — az tiszteletben fogja tartani másnak a *credo*-ját is.

Az igazi, mély világnézet toleráns és az a legnagyobb baj, hogy olyanok harcolnak, — világnézetet verve a mellükön — akiknek nincs világnézetük és akik csupáncsak nyáj-ösztönük után orientálódnak.

*

A másik hozzászólás komplikáltabb és ravaszabb szálakból van összeronva. Dicsérreteivel támad és támadása burkolt helyeslés. De beszéljen maga a

kétnyelvű cikk, amelyet sajnos nem idézhetünk egész terjedelmében és amely Dóczy Jenő aláírással, *Tempora mutantur* címmel, a *Magyarság* (jan. 12.) vasárnapi *Élet és irodalom* fősírási rovatát két és fél hasábnyi terjedelemben foglalja el:

A füzetke címe: *Neokonzervativizmus, avagy mire megvénülünk*. Ha másból nem, már ebből a címből is sejthetné az olvasó, hogy Zolnai Bélát cikke megírására némi enyhe kis averzió vezette, vagy mondjuk talán még diszkrétebben: évődési szándék dolgozott benne, mikor Császár Elemérék ifjúkorából előkotorta az ő akkor valott irodalmi liberalizmusuk, az akkoriban annyira divatos naturalizmus melletti lándzsátörő állásfoglalásuk pikáns dokumentumait. Mintha csak azt akarná az orruk alá dörgölni: Ti beszéltek ma oly szenvedélyes türelmetlenséggel a modernnek ellen? Hiszen a kilencvenes években ti is éppen ilyen modernnek voltatok, sőt égtetek a türelmetlen vágytól, hogy a modern eszmék és törekvések diadalmaskodjanak. Ti akartok ma erkölcsöt prédikálni? Hát nem éppen ti hirdettétek fiatal korotokban, hogy a vallásos meggyőződés helyét a természettudományos világnézet foglalja el és hogy a valláserkölcsei szempont nem vezethet az irodalmi művek megítélésénél? Ti szónokoltok, retorikáztok irodalmi hazafiságról, idealizmusról? Hát nem éppen ti voltatok azok, akik ezelőtt harminc és egynéhány évvel azt hangoztattátok, hogy hazafias költészetre nincs szükségünk és termékenyítőleg hatna irodalmunkra, ha írónk kicsit tanulnának a francia naturalistáktól... Így és így tovább. Zolnai Béla nem mondja ezt ki ilyen ápertén, de mikor fejükre olvassa, citálja Császár Eleméréknek egykori, ifjúkori műveiből kikeresett mondataikat, az olvasó megérzi a játékos évődésnél komolyabb szándékát a leleplezésnek, a diszkreditálásnak is, amit különben a cikk címe is elárul: „Mire megvénülünk...” Vajjon mi készítette Zolnai Bélát e pikáns és kellemetlenkedő florilegium összeállítására? Kétségtől a harcos szándék. Károsnak tartja Császárék irodalmi törekvését, akik a régi iskolák iránti nagy tiszteletükben meg akarják akasztani irodalmunk szabad fejlődését; károsnak tartja törekvésüket, mely erős szögben ellenkezik az övével: a *Széphalom* programjával: ő és új magyarság összebékítésével, a „haladó konzervativizmussal” és ezért, tehát elvi okokból támad ellenük.

Álljunk meg itt egy percre. Lényegileg a *Széphalom* csak örömmel üdvözölheti Dóczy Jenő, a kiváló és modern esztétikusnak szavait. Kitűnően ismeri a *Széphalom* céljait és pregnánsan foglalja össze intencióinkat. Ami a *Széphalom*-cikk sorközötti értelmének interpretációját illeti, itt már túlló a célon Dóczy Jenő. Olyan szándékokat tulajdonít nekünk, amiket nem tudna szövegidezéttel bizonyítani. A *Széphalom* csak tényeket regisztrált, amiknek regisztrálása ellen sem Császár Elemérnek, sem Papp Ferencnek kifogása nem lehet. Csak ők mondhatnák meg, hogy volt-e cikkünknek titkos célja. De nem mondják. Dóczy azonban ugyancsak *áperte* beszél. Beleűj a *Széphalom* harsonájába és a mi szavainkat dagasztja harci riadóvá. Nagy szónoki készséggel és ügyes retorikával szuperlatívusos parafrazisát adja a *Széphalom* szerény történeti megjegyzéseinek. Bizony-bizony, még utóbb vizsályt akar szítani a *Széphalom* és Császár Elemér között, akitől a *Széphalmot* becsületes irodalomfölfogásbeli

különbség választja el, de sohasem személyeskedés. A Dóczy irodalompolitika titokban ugyanazt akarja, mint mi (A dy elismertetését és a két tábor jóhiszemű békéjét): modorában azonban — bocsánat a triviális kifejezésért — nem más, mint *heccmeiszterség*. Úgy tesz, mintha Császárt védeni akarná, pedig ő támadja Császárt, nem mi. — De nézzük tovább a mindenképen elmemozdító cikket:

A harcos szándékot, az irodalmi küzdelmet megértjük, de a támadási módot nem igen. Császár Elemérék nyugodtan és emelt fővel mondhatják erre: „mivel gyengíti a mi évtizedek óta vallott irodalmi elveink hitelét az a tény, hogy szinte gyerekfővel, a kilencvenes években másképpen vélekedtünk ezekről a kérdésekről, mint ma“. Hát igaz is. Se megbízhatatlanságot, se következetlenséget nem jelent. Nem jelent semmit. Legföllebb azt, hogy a szellemi életben is van lassú fejlődés, esetleg gyors, alig kinyomozható átalakulás. Változnak az idők és mi magunk is változunk. Ez olyan közismert tény, hogy alig érdemes róla beszélni. De ha már beszélünk, miért éppen csak Császár Eleméréről? Vannak érdekesebb példák is. Vannak persze olyanok, nagy számmal, kik fiatal korukban voltak újítók, sőt forradalmárok s mikor hajuk, foguk hullani kezdett, megcsöndesedtek s vagy csak nem mentek tovább az új újítókkal, vagy éppen még régebb álláspontjuknál is „konzervatívabbak“ lettek, ha ugyan illik ide ez a szó, de vannak ám, talán épp annyian, akik kezdetben voltak hagyományvédők s csak később lettek hagyománybontók. Szóval sok minden történhetik, mire megvénülünk.

Bizony sok minden történhetik. Még a *Nyugat* munkatársából, *Ignotus* fegyvertársából, azaz Dóczy Jenőből is lesz akadémikus. „Akárki meglássa“ — hogy őt magát idézzük. Ma már úgyis ott tartunk, hogy nem érdemes hagyománybontónak lenni. A baloldali front szétszűllött és átsétál a jobboldalra. Móricz Zsigmond már nemzeti koncentrációt hirdet, — igaza van Dóczy-nak: *tempora mutantur* — *Ignotus* alól kicsöppent a gyékény és nem lehet perszekútora többé a perszekútoroknak, — persze, persze — Babits kisfaludysta, az Akadémia ismét gazdag, a „baloldali“ pénz fölött pedig nem Fenyő Miksáék diszponálnak (ő is kormánypárti egyébként), hanem a Baumgarten-tanács tagjai: a magyarszemlélszékfiú, Rédey, a szelíd napkeleti bölcs és a *Minerva* szerkesztője, Thienemann. Akadémikusok osztják a díjakat a Juhász Gyuláknak és Németh Lászlóknak. *Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes littéraires* . . . De nézzük Dóczy konkluzióját:

Zolnai Béla, bár a vénülés jelének tartja, ha valaki liberalistából konzervatív lesz, de megbocsát neki. Elég ha fiatalkorában modern, korszerű tudott lenni. (Ő úgylátszik: csak a liberalizmust hiszi modernnek és korszerűnek.) Megbocsát — látszólag legalább — Császáréknak is. Annál kevésbé azonban azoknak a fiataloknak, akik ifjonti fővel is maradiak, koruknak megnemértői, esztétikai dogmák rabszolgái, avult fölfogások szervilis legyezgetői. Ezeknek nem jár ki sem a megértés, sem a megbocsátás. Ezeknek azt ajánlja: olvassák szorgalmassan Pap Ferenc és Császár Elemér fiatalkori munkáit.

Nem tudjuk: kiket ért Zolnai e fiatal maradiak alatt. Nem nevezi meg őket. Azt mondja: *nomina sunt odiosa*. — Kár. Ha tudjuk, kikre gondol, talán egy szót se szólnánk. De így beszélünk kell. Mert látjuk és

halljuk, vagy legalább is műveikből olvassuk, hogy a legfiatalabb írói generáció egyrésze telítve van lelkes idealizmussal s azzal a nemes konzervativizmussal, mely nem a mai hitvány jelent akarja konzerválni, hanem a nemzet és társadalom, a magyar föld és lélek konzervativ energiáit akarja eleven erővé tenni, fölszabadítani, hogy a kollektív egységek: a család, az egyház, a haza visszakapják régi jelentőségüket és tiszta fényüket, mely az individuális-liberális korszakban elhomályosodott. Ezek a fiatalok egyáltalában nem liberálisak, de nem is maradiak ám! Sőt ellenkezőleg. Valósággal a forradalmárok lelkes hevületével rajonganak konzervativ eszményeikért. Nem ifjú vének, nem szervilisek, hanem talán az új idők heroldjai. Lehetséges: mégis csak igaza volt az öreg Bodnár Zsigmondnak a maga hullámmelével, lehetséges, hogy egy új korszak, egy új idealizmus hajnalát kukurékollják ezek a fiatalok s mikor eszményeiket emlegetik, a liberalizmus eszme körében élő öregebbek csak azért csóválják fejüket, mert félreértik, mert nem bírják megérteni őket s mikor pálcát törnek fölöttük, ezt azért teszik, mert azt hiszik: e fiatalok haladásellenesek. Holott pedig hol van az megírva, hogy csupán csak a liberalizmus a haladás iránya, hogy csak az egyéni szabadságjogokért lehet a fiataloknak lelkesülni s nem a kollektív eszményekért: a családért, egyházért és a nemzetért is!? Gondoljon csak Zolnai Béla Mussolini fiataljaira, ezekre a feketeingesekre, akik dogmatikusan hisznek Itália nagységában, konzervativok, antiliberalisták, de mégis haladni akarnak, megállás nélkül, előre, mindig csak előre. Ez a külföldi példa talán jobban megérteti vele a magyar fiatalokat és azt is, hogy: *tempora mutantur!*

Így Dóczy. Most már csak az marad hátra, hogy a *Széphalom* elmarasztaltassék a makacs maradiság bűnös állapotában. Hogy nem érti meg a mai fiatalokat, az új kor hajnalát, az új idealizmust, így meg amúgy, stb. Védekezni fölösleges, de talán arra mégis szabad hivatkozni, hogy a *Széphalom* szerkesztője már 1921-ben ott volt alapító tagként a *Minerva-Társaság* megalakulásánál, amikor Gombocz Zoltán, Melich János, Pauler Ákos, Hóman Bálint, Szekfi Gyula, Kornis Gyula, Horváth János, Eckhardt Sándor, Thienemann és még néhány kevesek megindítottak egy folyóiratot az idealizmus azóta sokat hangoztatott jegyében. Ezt a folyóiratot nem kell jellemezni a *Széphalom* olvasói előtt, hiszen a *Széphalom* ebből a szellemből szakadt ki és minden sorával az új romantikus kornak esztétikai világszemléletét szolgálja. A nap már egy évtizede süt és magasan delel az égen — amikor most Dóczy kukorékolni kezd. Ami pedig a fiatalokat illeti, hát ezek bizony tényleg kétfélék. Vannak stréberek és vannak önálló, harcos lelkek. A stréberek az öregeket visszhangozzák, idézik a tekintélyeket, minden szavuk „idealizmus”, „vallás”, „haza”, „erkölcs” — de még el sem jutottak odáig, hogy az öregek utáni — ma már túlhaladott — Ady-korszak eszméit megértsék. Ezek rozsdás fegyverekkel küzdenek nem az új idealizmusért, hanem a maradiság visszaállításáért. Vannak aztán fiatalok, akik éppen a *Széphalom*ban kaptak refugiumot, miután ökonzervativok, álmodernekek és alkonzervativok nem fogadták be őket. Leveleket tudnék idézni és beszélgetésekre hivatkozni annak dokumentálására, hogy éppen ez az új idealista nemzedék mennyire magáénak vallja a *Széphalmot*. Azért, mert itt nem adják vissza a novellát, ha a hős öngyilkos lesz a végén; nem súlyosztik el a verset, ha templomi áhitat feje-

zódik ki benne, mint nem is olyan régen egyik modernségben megaggodt folyóiratunknál; mert itt nincs akadálya a kritikának és nincsenek kiadói szempontok vagy esztétikai bálványok. Szabolcska Mihálytól és Benedek Elekől Balla Boriszig és Tamási Áronig ívelődik a *Széphalom* recepciós skálája és ebben a szivárványhídban széles színsáv jut még a — Dóczy Jenő álláspontjának is.*)

(Szeged.)

Z. B.

CSODABOGÁR.

A szegedi sajtókritika idilli berkeiből szólaltatjuk meg az alábbi részletet, amely Móra Ferenc *Aranyszőrű bárány* c. operettjének előadásáról íródott:

X. Hilda szép királykisasszony, de ajánljuk neki, hogy a tanyára ne járjon Bemberg-harisnyában és magassarkú antilop-cipőben, kivált így őznek idején, mert Mátyás király az ilyen anakronizmust kegyetlenül bünteti. Egy másik énekesnőről ugyanabban a kritikában azt olvassuk, hogy túlteng benne az orfeumi stílus, de hangjának erejét ki lehet bírni . . .

(Pesti ujság nem igen mer ilyen bátran és fésületlenül véleményt nyilvánítani.)

*

A magyar irodalomtörténetben mindenestre új megállapítás, hogy a humanista korban püspökeink a humor ápolásával is foglalkoztak, amint az *Uj Nemzedék* egyik kritikájából kitűnik (okt. 24.):

A M. T. Akadémia irodalomtörténeti folyóiratának most megjelent III. füzeté . . . több, ismeretlen, igen érdekes tizenhatodik századi levelet tesz közzé: . . . Dudith András pécsi püspöknek a kiváló humoristának, leveleit.

*

A *Friss Ujság* című szegedi napilapban (okt. 27.) egy fűzfapoéta verset közölt Endrődi Sándor síremlékének leleplezése alkalmából. A zöngemény azzal a sorral kezdődik, hogy:

Zilált korunkat fűti zord közöny.

Ennél a zord közönnél „melegedve“ Endrődi Sándor emlékének méltóbb jeleit kívánnók látni.

LEVELESTÁR.

Remarque-éknál a helyzet nem változatlan. Azt írja, hogy az Im Westen nichts Neues eredetileg egy más kiadónál hevert, mert az illető kiadó műértő lektora nem találta érdemésnek a fércmunkát a kiadásra. Mikor aztán a szerző visszavette a kéziratát és egy konkurrens cégnél világsikert aratott vele, a hoppon maradt első kiadó — elkéseregésében mi telhetett tőle? — nagyot ütött fölmondó levelével a lektor fejére. Lehet még, hogy az utókor a lektornak ad

*) A vitát a *Széphalom* legközelebbi számában — Boda István fölszólásával — még folytatjuk.
Szerk.